

ביראת כבוד: מה החידוש בחובת כיבוד ההורים היהודית? מבוסס על לקו"ש ה/154

חיים מירושלים מתקשר לבנו מאיר בבוסטון: "מאיר, אין לי ברירה, אתה הבן הבכור שלנו ואני מוכרח לספר לך שהחלטתי להתגרש מאמך". – "מה, אבא, הרי אתם חיים יחד כל כך הרבה שנים?" – "תשמע מאיר, זה כואב ואיני רוצה לגעת בכך, תעשה טובה ותתקשר לאחייך ואחותך ותספר להם".

"אבאלה, אל תיחפז, בשבוע הבא חג הפסח, כולנו נבוא אליכם לליל הסדר ויהיה מספיק זמן לשוחח". – "בסדר", מבטיח האבא. הוא מניח את שפופרת הטלפון וקורא לתוך הבית: "ביילה, זה בסדר, הילדים יבואו לליל הסדר"...

יש מצווה אחת שכמעט ואי אפשר לקיים אותה כראוי. קשת החובות הכלולות בה כל כך רחבה שהיא מציבה אתגר גדול בפני היהודי: מצוות "כיבוד הורים". הצורך לכבד את ההורים הוא משימה תובענית ללא סוף, זהו חיוב שחל ביום וחל בלילה, כשיש זמן ואין זמן, כשנוח לעשות זאת וכשלא נוח, ילדים נדרשים לעמוד ביראה מול הוריהם, לסגור את הפה בתוך וויכוח ולא לענות בחוצפה, ועיקר האתגר הוא בשנות הבגרות של ההורים לאורך ימים כשהם הופכים להיות זקוקים לילדים, וכאן מדובר על עשייה שיכולה להשתלט על החיים ולכלול את עשרים וארבע שעות היממה.

הגמרא (קידושין לא, ב) מעצימה את מורכבות המצווה דרך ביטוי קשה בשמו של רבי יוחנן: הוא גדל כיתום מאב ואם, אביו נפטר כשאמו הייתה בהיריון ואמו נפטרה לאחר הלידה. רבי יוחנן אמר כי (לאחר שהדברים התרחשו בצורה כזו) הוא 'שמח' מכך שנולד יתום, משום שבלתי אפשרי להיות ילד הוגן ולהחזיר להורים את מה שאנו חייבים להם. דוגמה ידועה לגודל החיוב כלפי ההורים הוא הסיפור עם רבי טרפון: הייתה לו אימא זקנה ובכל שבת היה יוצא לטייל אתה. פעם נקרעה לה הסנדל באמצע הדרך ורבי טרפון נשכב על הקרקע, הניח את כף ידו תחת כף הרגל של אמו וכך צעדה על ידיו עד שהגיע הביתה. האם הנרגשת נכנסה לבית המדרש וביקשה מהחכמים לברך את בנה. הם השיבו: 'עדיין לא קיים חצי שדורשת התורה'.

וכיון שמדובר באתגר לא פשוט בחיים העמוסים שלנו, אנו רוצים להקדיש את השיעור לחיזוק המצווה ולחידוד תובנה מיוחדת במינה: החידוש בחובת כיבוד ההורים היהודית על פני החובה האנושית. מתברר כי אין שום דמיון בין מה שילד יהודי חייב כלפי הוריו ובין מה שהוא חייב כלפיהם כאדם.

זה קרה עשרה ימים אחרי יציאת מצרים. המחנה הענק יצא נרגש מנס קריעת ים סוף והחל להתקדם במדבר. לאחר צעדה בת שלושה ימים, נגמרו המים. מיליוני אנשים, נשים וטף באמצע המדבר ללא מים. המחנה עצר על יד נווה מדבר בשם "מרתה" בו זרמו מים, אך המים היו מרים ולא ראויים לשתיה. העם נכנס לפאניקה והחל לצעוק 'מים', וה' הורה למשה לזרוק ענף לתוך המים והם הפכו להיות מתוקים באופן נסי.

אחרי שהתרחש הנס, עם ישראל היה ומוכן לשלב הבא: טעימת הכנה ראשונה מהמעמד הגדול בהר סיני. ה' ציווה במרה כמה מצוות ראשונות לקראת מתן תורה. [ראו בהערה¹ העשרה נאה למה המצוות הראשונות ניתנו במרה]:

¹ המפרשים מחפשים הסבר לקשר האירועים בין נס המים המרים לכך ש"שם שם לו חוק ומשפט" הכלי יקר מביא רעיון נאה: הנס הזה הכין את לב ישראל לקבל מצוות משום שהוא לימד שדברים שנראים מרחוק מרים הופכים להיות מתוקים כשטועמים מהם בברכת ה'. וכך חיי התורה ומצוות נראים מרחוק כמו בחירה מאיימת שמשביתה את החיים - שבת בלי אינטרנט, ויציאה לחופש בלי לאכול כל דבר שזז וכו' - ואולם במרה הם למדו שצריכים לטעום ולגלות שהמר הוא מתוק והוא הדבר הנפלא בעולם. זה לא שאסור אינטרנט בשבת, אלא מותר לחיות יום אחד בצורה נורמלית עם המשפחה ולא לסבול מהלחץ מסביב וכו'.

כלי יקר טו, כג: וביאור הענין שהתורה תחילתה מרה ונקראת תושייה שמתשת כחו של אדם ... ויש לחוש פן יהרהרו ישראל בלבם לאמר איך יתכן לרפאות דבר מר בדבר מר? ע"כ הביאם ה' לידי נסיון והקרה לפניהם ענין מי מרה שנמתקו בדבר מר ... ואז יאמינו גם כן שע"י התורה יומתק מרירות הנפש.

1. **שמות טו:** וילנו העם על משה לאמר מה נשתה: ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים, שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו. **תלמוד בבלי סנהדרין נו,ב:** עשר מצות נצטוו ישראל במרה: שבע שקיבלו עליהן בני נח (דינין, ברכת השם, עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, וגזל, ואבר מן החי) והוסיפו עליהן דינין [דיני משפט ייחודיים לעם ישראל] ושבת וכיבוד אב ואם. דינין דכתיב 'שם שם לו חוק ומשפט', שבת וכיבוד אב ואם דכתיב [במתן תורה בפרשת ואתחנן] 'כאשר צוך ה' אלוקיך' [היינו שכבר הצטוו במצוות אלו לפני מתן תורה] ואמר רב יהודה: כאשר צורך – במרה.

עוד לפני מתן תורה צוו ישראל במצוות ראשונות (שאינן שייכות להנצחת יציאת מצרים) והן: שבע מצוות בני נח שכבר צוו עליהן קודם כבני נח ועכשיו חזרו וצוו עליהם בתור עם ישראל, ועוד שלוש מצוות יהודיות: שבת³, כיבוד אב ואם ופרטי המשפט העברי.

וכל אחד שקורא את הגמרא אמור לתמוה בשאלה פשוטה: למה צריך לצוות אותם בכיבוד הורים? וכי מדובר במצווה יהודית ייחודית כמו שבת שלא חלה עליהם קודם כבני נח?! הרי לכל אורך ספר בראשית פזורים סיפורי כיבוד הורים וכן להיפך, עונשים חמורים על אי כיבוד הורים:

1. הסיפור הראשון הוא על חם בן נח שראה את אביו מתגלגל בשכרותו באוהל, ובמקום לכסות אותו בכבוד, פגע וביזה אותו. כשנח התעורר משנתו, קילל את חם בקללה חמורה שבניו יהיו עבדים לנצח, ואילו את שם שהידר בכבוד אביו בירך שמבניו ייצא השבט המובחר של עם ישראל.

2. בעוד שהסיפור הקודם מדבר על ביזוי אב, הסיפור הבא נוגע ישירות לענייננו: בסוף פרשת נח מספרת התורה שאברהם הגיע לחרן ואביו, תרח, מת. רש"י על המקום מדגיש כי תרח לא באמת מת, אלא רק שישים שנה מאוחר יותר, והתורה מטשטשת את עובדת חייו כדי שלא ירכלו הבריות שאברהם הניח את אביו הזקן והלך לארץ ישראל ולכן מציגה אותו התורה כמו מת, שהרשעים קרויים מתים והוא לא היה ראוי למאמצי הכיבוד של אברהם. למדנו מכאן כי אפילו הבריות הנחותות בדורו של אברהם הבינו שבן אמור להישאר ליד אביו הזקן ולשרת אותו.

2. **רש"י סוף פרשת נח:** וימת תרח בחרן - לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר מששים שנה... ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם? שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו, לפיכך קראו הכתוב מת.

3. הסיפור הבא עולה מדרגה: כאן אנו לומדים שמי שלא כיבד את אביו אפילו מתוך סיבות טובות, מפסיד ונענש על כך בחומרה רבה.

רש"י בראשית כח,ט: לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה... כנגד כ"ב שנה שפירש יעקב מאביו ולא כבדו והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך [חזרה ארצה].

כל הסבל הנורא שעבר על יעקב בהיעלמו של יוסף והאבל עליו 22 שנה, היה עונש על כך שהוא עצמו לא כיבד את הוריו במשך 22 שנה. וזאת למרות שעזב את הוריו **במצוותם** וברח מאימת עשו, וכן הלך לשאת אישה בחרן, אולם למעשה היה זה נחשב לחטא עבורו ונענש על כך בחומרה.

מספרים כי פעם לקח אבא את בנו לטבול במקווה ואמר שקיום מצווה הוא כמו טבילה במקווה חם: 'קשה להיכנס, אבל כשנכנסים אי אפשר לצאת'... כך נהג הלל הזקן (שבת לא) בסיפור המפורסם עם אותו גוי שרצה להתגייר ולהפוך להיות כהן גדול. שמאי זרק אותו בכעס משום שגר לא יכול להיות כהן, אך הלל נתן לו ללמוד תורה עד שהגיע לפסוק 'הזר הקרב יומת' והגיע בעצמו למסקנה שאינו רוצה להיות כהן. בכך ראיתי פעם פירוש נפלא על המשנה באבות: "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה... **אם אתה עושה כן** – אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא". מהי ההדגשה "אם אתה עושה כן"? אלא מרחוק נראים החיים הללו כמו סבל מתמשך, אבל "**אם אתה עושה כן**" הנך מבין כמה זה מתוק...² ראו בגמרא שם שחובת "דינים" לבני נח היא רק להעמיד בתי דין בכל עיר, ואילו חובת "דינים" לישראל מצווה בכמה פרטים ייחודיים כמו חובת שני עדים והתראה לפני ביצוע עונש.

³ בספר "תורה תמימה" מובאת פרפרת נאה לגבי זה ששבת ניתנה במרה: כאשר יו"ט חל בשבת, אומרים בתפילה וקידוש "ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו", ואילו לגבי יום טוב "ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו". מדוע לא אומרים גם לגבי יום טוב "באהבה וברצון הנחלתנו"? וכי איננו אוהבים ורוצים את הימים טובים?! אלא ימים טובים ניתנו כמו כלל המצוות במתן תורה ואז הרי כפה עליהם הר כגיגית, אולם שבת ניתנה כבר במרה, ואז קיבלו עליהם מצוות מרצונם ובאהבה גדולה.

4. במקביל, גדולי מכבדי ההורים לאורך הדורות היו בכלל אנשים שאינם מכלל עמנו. על עשו נאמר שלא היה מכבד הורים כמותו, שכן לקח את בגדי גן עדן, "בגדי עשו החמודות" והיה נכנס מדי יום לכבד עמם את אביו.

בראשית רבה סב, טז: אמר ר' שמעון בן גמליאל: כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה ממה שמש עשו את אביו. אני, בשעה שהייתי משמש את אבא, הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים, אבל עשו, בשעה שהיה משמש את אביו, לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות. אמר אין כבודו של אבא להיות משמשו אלא בבגדי מלכות.

וכך מספר התלמוד כמה סיפורים מופלאים על גוי מאשקלון בשם דמא בן נתינא שלא היה מכבד הורים כמותו. הסיפור הידוע על חכמי ישראל שבאו לקנות אצלו אבנים עבור החושן, והוא סירב להעיר את אביו וליטול את המפתח שהיה מונח תחת הכרית. החכמים העלו והעלו את המחיר, אך הוא סירב. כשאביו התעורר משנתו הביא להם את האבן, אבל התעקש לקחת מהם את המחיר הראשוני ולא להרוויח על חשבון כבוד אביו. כאות הערכה על כך בירכו אותו חכמים שתיוולד אצלו פרה אדומה שהייתה יקרת המציאות.

סיפור נוסף עליו מובא בתלמוד ירושלמי קידושין: דמא עמד בראש המועצה באשקלון. אמו הזקנה הייתה מטורפת בדעתה ופעם פרצה לחדר הסנאט עם נעל בידה והחלה להכות אותו. הוא סבל בדממה וכשהנעל נפלה מידה בחולשה, הוא התכופף והרים לה את הנעל.

כך שחובת כיבוד הורים היא ערך אנושי פשוט שגם בני נח קיבלו אותו ואפילו בהידור רב. ויש לומר שהוא מכלל מצוות ה"דינים" המוטלת על בני נח, והיא לעשות צדק ומשפט לשם "תיקון העולם", ואין דבר צודק יותר מלהחזיר טובה להורים שגמלו כל כך הרבה טובות ועכשיו זקוקים לעזרת הילדים. וכיון שכן עולה השאלה: לשם מה צוו בני ישראל במרה במצווה חדשה ומיוחדת של "כיבוד הורים", שהיא עודפת ונפרדת מחובת כיבוד ההורים האנושית המוטלת על בני נח?

ב. לפני שנכנסים לעניין, נעיר במאמר המוסגר הערה מבריקה שראיתי אצל אחד מן האחרונים: הובא כאן שבני ישראל צוו לפני מתן תורה בשלוש מצוות: שבת, כיבוד הורים, ודינים.

כאן עולה השאלה מה ייחודיות המצוות הללו? מה כל כך דחוף לצוות בהן לפני מתן תורה? מילא "דינים" אפשר לומר שזה נוגע לדיני שכנים ונזיקין שהיו נוגעים מיד אחרי התגבשות המחנה ביציאת מצרים, אבל מה שבת וכיבוד אב ואם חשובים יותר ממצוות אחרות כמו עבודה זרה ובשר בחלב?

ראיתי הערה בספרו של הרב מאיר שפירא מלובלין, ראשי ישיבת חכמי לובלין ומגדולי פולין לפני המלחמה: המצוות הללו נועדו ליצור את ההיתר המשפטי לתת את התורה לבני ישראל. הגמרא מספרת כי כאשר עלה משה למרום לקבל את התורה, המלאכים עיכבו בעדו הטענה שהם קודמים לישראל לקבל התורה. אחד הטיעונים בהם השתמשו המלאכים הוא דין "בר מצרא": ההלכה היא כי אדם שרוצה למכור שטח קרקע, השכן לאותו שטח קודם להיות הקונה הראשון. ולכן טענת המלאכים הייתה שהם "שכנים" של התורה למעלה ובמילא קודמים לקנות אותה לפני ישראל.

אמנם מצד שני, ההלכה היא כי אם יש שותף בנכס ואפילו באחוז אחד מתוך הנכס, הוא קודם לקנות את השטח לפני השכן. והנה על שלוש המצוות הללו נאמר כי ישראל נעשים בהם שותפים לקב"ה במעשה בראשית: על שבת נאמר כי "כל האומר ויכולו בערב שבת נעשה שותף במעשה בראשית", על ההורים נאמר "שלושה שותפים באדם" ולכן כל המכבדם, מעצים את השותפות בינם ובין הקב"ה, ועל הדיינים נאמר שהם שותפים של הקב"ה. שכן בכל שלוש המצוות הללו אנו מביאים את התכנית האלוקית לידי מימוש ומסדירים את החיים הרוחניים והגשמיים בעולם.

ולכן הקדים הקב"ה למתן תורה את שלוש המצוות הללו – שבת, כיבוד הורים ודינים – כדי להפוך את ישראל לשותפים עמו בהנחת האלוקות בעולם וכך הם קודמים למלאכים בקבלת התורה.

3. אמרי דעת [מהר"ם שפירא מלובלין] פרשתנו: יש להבין למה נבחרו ג' מצוות אלו להקדימים למתן תורה? הנה ידוע טענת המלאכים 'תנה הודך על השמים' בטענת 'בר מצרא'. ואולם נפסקה

הלכה דשותף קודם לבר מצרא, ולכן ניתנו מצוות אלו קודם מתן תורה: 'דינים' כי 'כל הדין דין אמת לאמתו נעשה שותף לקב"ה במעשי בראשית', 'שבת' ש'כל השומר שבת נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית', ובכיבוד אב ואם החיוב לכבדם הוא משום ששלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו.

וכעת שבים אל מרכז העניין ושואלים: מה החידוש במצוות כיבוד ההורים שניתנה במרה, על פני החובה האנושית שהוקפדה לפני מתן תורה? הנה ביאור מעמיק ונפלא מתורת הרבי מליובאוויטש.

ג. הסיפור העוצמתי הבא פורסם ברחבי הרשת ומועתק כאן: פרופסור ארתור מילס הוא מנתח לב בארצות הברית, הוא מנהל מרכז פרטי לטיפול לב שגובה סכומים נכבדים מעבר לביטוח הבריאות הבסיסי. הוא מספר כך: "התייתמתי מאבי בגיל צעיר ואמי גידלה אותי לבדה בשכונת קראון הייטס בניו יורק. למרות שאמא עבדה קשה כעוזרת בית, היא קיבלה פרוטות והיינו עניים מרודים. אימא עשתה הכל שאלך לבית הספר מטופח ונקי, אבל לא היה לנו מה לאכול. היו ימים שלא אכלתי ארוחת בוקר כי פשוט נגמר הלחם והמקרר היה ריק.

"כילד בן 10, תלמיד כיתה ד, יצאתי בוקר אחד מהבית עם בטן מתהפכת מרעב, כבר בלילה לא היה מה לאכול וכך גם בבוקר. אימא נתנה לי קוביית סוכר להפסקה והסוכר רק הגביר את רעבוני. חשתי שאני מתמוטט. בהפסקה החלטתי לצאת לחפש אוכל אפילו באשפתות. הסתובבתי מסוחרר ברחוב ולפתע עלה רעיון במוחי: אדפוק על דלת באחד הבניינים הגדולים ואבקש פרוסת לחם. נכנסתי לחדר מדרגות שהיה נראה מטופח, וראיתי 2 דלתות, מימין ומשמאל. על הדלת מימין היה ציור של נמר וזה קצת הפחיד אותי וניגשתי לדלת משמאל. על הדלת היה כיתוב: 'משפחת מוריס ג'קסון'.

בפתח הדלת ניצבה ילדה בת גילי, שתי צמות ושמלה לבנה. הייתי נבוך, איך אבקש ממנה פרוסת לחם? אולי היא לומדת באחת הכיתות בבית הספר? אמרתי 'אני ממש צמא ולא מצאתי ברז, אולי תסכימי לתת כוס מים'. הילדה צחקה ואמרה 'אצלנו שותים חלב ולא מים'. לאחר דקה שבה עם כוס חלב וצלוחית עם 4 עוגיות. 'אצלנו אוכלים עוגייה כששותים חלב' הצהירה בחיוך. חטפתי את העוגיות וירדתי במורד המדרגות, תוך שהיא קוראת אחריי: 'קוראים לי רוזלין ג'קסון ואתה מוזמן תמיד'.

"שנים רבות חלפו, למדתי רפואת לב וברבות הימים הקמתי מרכז רפואי פרטי בו טיפלתי באלפי אנשים. במרכז הרפואי שבבעלותי קבעתי שכל מטופל מתקבל על ידי צוות רופאים מקצועי שעורך את הבדיקות הנדרשות וכשהתמונה מלאה מוגש התיק לעיוני. בוקר אחד מוגש אלי תיק רפואי ועל הכריכה מופיע השם 'רוזלין ג'קסון'. הייתי המום. נכנסתי בשקט למחלקת טיפול נמרץ וראיתי את רוזלין שוכבת על המיטה, מחוברת למכשירים. לא היה ספק שזו היא למרות שעברו חמישים שנה. הודעתי לצוות הרפואי שהגברת הזו תנותח על ידי ותעמוד תחת אחריותי המלאה. היא עברה את ניתוח הלב בהצלחה ונשארה למעקב בן כמה שבועות. בסיומו של האשפוז הכינה המזכירה הרפואית את התיק לתשלום והסכום הכולל הסתכם ב-52,300 דולר. התיק הוגש אלי לעיון וחתימה כמקובל, אך אני הוספתי שורה תחתיו: 'הסכום שולם לפני 50 שנה בכוס חלב וארבע עוגיות'.

הבסיס הפשוט למצוות כיבוד הורים הוא טבעי ואנושי: "הכרת הטוב". בעולם כולו אין אנשים שאנו חייבים להם טובה כמו שני המבוגרים שהקדישו את חייהם בשבילנו. אנו רגילים לומר "תודה" לפקיד בבנק שקיבל אותנו באדיבות, אנו נוהגים לזכור בחיוב שרברב שהעניק שירות הוגן, אבל כמה "תודה" אנו חייבים לזוג האנשים שהקדישו את חייהם לטובתנו? לאלו שלא נרדמו עד ששבנו הביתה משבובת הנעורים? לאלו שלקחו עוד עבודה ועוד עבודה כדי שנלך לבית הספר רגועים ומטופחים?

לא צריך להיות יהודי בשביל להבין את זה, מספיק להיות מענטש, בן אדם. זה יסוד חיוב כיבוד הורים שהוטל על בן נח: "תיקון העולם", הסדר והיושר מחייבים שהורים ידאגו לילדים, ואחר כך הילדים ישיבו להם באותו מטבע וידאגו להם כשיזדקקו לכך.

אולם בפני יהודי עומדת חובה נוספת ומרוממת הרבה יותר (ראו בארוכה לקו"ש לו/95): לכבד ולירא מאבא ואימא בתור **שותפיו של הקב"ה**. הורים הם הדבר הכי קרוב לאלוקים בעולם הזה, הם הביטוי הכי מוחשי של מתן חיים ובכך הם הצינור הישיר בין הילד והקב"ה. כל אבא ואימא שחובקים תינוק חשים שהם שותפים לפלא, למעשה על טבעי, ללדת ילד זהו מעשה שובר שיגרה, משהו שהוא

אינו חלק ממשחקי החיים הרגילים. אדם מסוגל לפתח חומר גשמי, אך אינו יכול לתת נפש וחיים, והנה זוכים ההורים להתעלות מעל עצמם ולהביא אדם לעולם.

ולכן לכבד ולירא אותם זה עצמו יראת שמים, בתור שותפים נעלים של הבורא. ואולם מעבר לכך, זה הצעד הראשון בדרך ליראת שמים, כי מי שמעריך את חייו ומודה להוריו על כך – בוודאי ימשיך הלאה ויהיה ירא מפני הבורא בעצמו. אך מי שמזלזל בהוריו – עשוי חלילה לבוא להמעיט גם במה שקיבל מהשותף הגדול שלהם, מהאלוקים בכבודו ובעצמו.

הפלא של הלידה מומחש דרך הסיפור הבא: הגמרא (סנהדרין ק"ג) מספרת על המלך אחאב בשומרון שהיה רשע מרושע. ביחד עם איזבל בנה מקדש מפואר לעבודה זרה וציווה לכתוב על דלתות הבתים בממלכתו: "אחאב כופר בה". פעם פגש אחאב את אליהו הנביא ופער פיו כנגד ה': איך יתכן שנאמר בתורה 'ועבדתם אלוקים אחרים ... ועצר את השמים' ואילו אני עובד עבודה זרה וגשמים יורדים בזמנכם? אליהו הכריז כי השמיים ייסגרו ולא תרד טיפת גשם עד שהמלך יחזור בתשובה.

וכיון שאליהו ידע שה' מרחם על בני האדם, ביקש לקבל את "מפתח הגשמים" מהקב"ה וכך ישמור שלא ירד גשם. הכוונה היא לדברי הגמרא, ששלושה מפתחות השאיר הקב"ה בידיו: **גשמים, לידה ותחיית המתים**. האדם אינו מסוגל להחליט מתי ירד גשם, הוא אינו יכול ללדת ילדים בלא ברכה מה' ואינו יכול להחיות מתים. ולכן אליהו ביקש מה' שיפקיד בידיו את "מפתח הגשמים".

חלפו שלוש שנות בצורה עד שגם לאליהו לא נותר מה לאכול. הוא התארח בבית אישה צרפית שכלכלה אותו בהרחבה, ואולם זמן קצר אחרי שהגיע לביתה, קרה אסון ובנה מת בפתאומיות. האישה התחננה בפני הנביא שיגמול עמה טובה ויחיה את הילד ומספרת הגמרא שאליהו ביקש מה' את המפתח השני של תחיית המתים. אולם ה' אמר שאינו יכול להפקיד בידי אדם שני מפתחות ולכן עליו להחזיר את מפתח הגשמים ותמורתו יקבל את מפתח תחיית המתים. ואז קרו שני אירועים מדהימים: הילד קם לתחיה ובמקביל החלו לרדת גשמים עזים.

[בטור סימן קיד מובא שהמילה "מפתח" היא ראשי תיבות "מטר, פרנסה (גשמים), תחיית המתים, חיה (יולדת)"].

וכיון שכן, שההורים זכו לקבל את "מפתח הלידה", הם בעצם היוצרים הכי קרובים אל היוצר הגדול⁴, ומכאן חובת הכבוד והיראה כלפיהם.

4. קידושין ל,ב: נאמר 'כבד את אביך ואת אמך' ונאמר 'כבד את ה' מהונך' - השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר 'איש אמו ואביו תיראו' ונאמר 'את ה' אלוך תירא' - השווה הכתוב מוראת אב ואם למוראת המקום.

בכך מבאר הרמב"ן שאלה ידועה ומפורסמת: העובדה שמצוות כיבוד הורים מופיעה על גבי הלוח הימני בעשרת הדברות, לאחר ארבע הדברות העוסקות בכבוד שמים ("אנוכי, לא יהיה, לא תישא ושבתי"), וזאת למרות שהיה מתאים ללא ספק לקובעה בלוח השמאלי העוסק במצוות חברתיות של תיקון העולם ("לא תגנוב, לא תרצח, לא תחמוד")? אלא שכיבוד ההורים הוא הצעד הראשון בדרך ליראת שמים: מי שמכבד את ההורים – יבוא בקל וחומר לכבד ביראה את הקב"ה.

רמב"ן כ,יא: השלים [ארבע דברות ראשונות שהם] כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, ועבר לצוות אותנו בענייני הנבראים והתחיל מן האב שהוא כעניין בורא משתתף ביצירה, כי ה' הוא אבינו הראשון והמוליד הוא אבינו האחרון.

בכך מובן החידוש הגדול במצוות כיבוד הורים שניתנה במרה: אז החלה מערכת היחסים העמוקה בין היהודי ובין הקב"ה – ומכאן תפיסה חדשה על כיבוד הורים בתור תשתית ראשונה ליראת שמים.

⁴ העשרה חזקה: בכך מבאר הרבי (לקוטי שיחות ח בלק) את הלשון לגבי פנחס: "תחת אשר קינא לאלוקיו". מהי ההדגשה שפנחס קינא "לאלוקיו"? שכן כוח ההולדה הוא מתנה נעלית שנתן האלוקים מתוך צורך המפתחות האישי שלו, וזאת הייתה החומרה במעשה זמרי, שנטל את כוח ההולדה והחיבור בין איש לאישה – כדי לעשות דבר שהוא הכי הפוך מרצון שמים: הוא ניצל את המתנה של המלך כדי לחלל את כבוד המלך.

ליקוטי שיחות ה'160 ובהערות שם: חיוב כיבוד אב נמצא כבר אצל בני נח, משום שהוא דבר שנוגע ביישובו של עולם, כמובא בירושלמי מסכת פאה שיסוד חיוב כיבוד הורים הוא **פריעת חוב** של הילד כלפי הוריו. ולכן לשונות רש"י לגבי כיבוד הורים לפני מתן תורה הוא 'כיבוד אב' ולא **'מצוות כיבוד אב'**, שכן הכיבוד הוא רק פרט בחיוב עשיית 'דינים' לתיקונו של עולם. ואולם ב"מרה" קיבלו ישראל את מצוות כיבוד אב **כחיוב ישיר בפני עצמו** (בין יהודי לקב"ה).

דודי זקני, הרב צבי הירש חיטריק, נכנס פעם כנער צעיר לבקר בביתה של הרבנית חנה, אמו של הרב מליובאוויטש. הוא מצא את הרב יושב על יד השולחן ומשוחח עם אמו. הנער המתין בחוץ עד שהרבי יקום ממקומו. ואז הבחין בדבר מעניין: הרבי קם ללכת ובדרך כאילו נגע בתמונות על הקיר ליישר אותן ואף סידר בדרך את הכיסאות סביב השולחן. זה היה בהחלט מוזר, משום שהבית היה מסודר לגמרי, כראוי לביתה של אישה מבוגרת ללא ילדים קטנים.

כשהרבי יצא, הרבנית אמרה לו כך: אני רואה שאתה מתפלא על ההתנהגות של בני. אסביר לך: מאז הבר מצוה שלו הוא לא מפנה אלי את הגב, אך הרבי אינו רוצה שאבחין בכך ולכן כשהוא מתרחק ממני, הוא עושה בדרך כל מיני פעולות כדי למצוא סיבות להישאר עם הפנים אליי.

ד. לפי היסוד הזה – שמצוות כיבוד הורים במרה חידשה היבט בבסיס החיוב על פני מה שהיה קודם – ראיתי מיישבים כמה פרפראות נהדרות:

א. התורה מדגישה בפרשת ואתחנן: "כבד את אביך ... **כאשר צווך ה' אלוקיך**". מדוע דווקא בדיבור הזה חשוב לדעת שהמצווה ניתנה כבר במרה? מביא ה"כתב סופר" רעיון כביר: הציווי לכבד את ההורים נאמר ב"מרה" לאחר יציאת מצרים, ובאותה תקופה **לא קיבלנו כלום מההורים**, כל הקיום שלנו היה תלוי בידיו של הקב"ה: המן ירד מהשמיים, המים הגיעו מהבאר ועצם החיים מחוץ למצרים היו חסד אלוקי. ובכל זאת מדגישה התורה שגם אז מצווה לכבד הורים, שכן יסוד המצווה נעוץ **בעצם היותם "הורים" ולא בגלל הטוב שגמלו לנו**.

כתב סופר ואתחנן: מדוע נאמר 'כבד את אביך כאשר צווך ה' וברש"י: 'שציווך במרה'? מדוע בשאר דברים אינו כתוב איפה נצטווה? אלא הרבה טועים דהטעם שצריך לכבד הורים משום הכרת הטוב, אבל אם לא גדלו אינו מכבדם. כדי להוציא טעות זה נאמר 'כאשר צווך במרה', ואז לא היו סמוכים על שולחן אביהם, כי המן ירד מהשמיים ולא היו צריכים למלבושים, אלא רק **כמצווה בלי סיבה**.

ב. לאחר שקרה הסיפור עם דינה בת יעקב, ושמעון ולוי רימו את אנשי שכם, יעקב כעס מאוד שלא שאלו אותו קודם ו"עכרתם אותי להבאישי בין יושבי הארץ". ואולם שמעון ולוי ענו: "הכזונה יעשה את אחותנו?!" **ועקב שתק**. כאילו היה בכך מענה להעדר כיבוד האב שלהם. איפה המענה?

מבאר הרבי בשיחה שם: יסוד כיבוד אב באותם ימים היה רק משום "תיקון העולם" כנ"ל, ולכן שמעון ולוי ענו שכאן עומד היבט אחר של תיקון העולם: "הכזונה יעשה את אחותנו?!" החובה לשלם לרשע כרשעתו ולכל בני העיר שהגנו עליו. ואכן יעקב קיבל את טענתם שטענת תיקון העולם שלהם קדמה לחובת כיבוד אב מצד תיקון העולם.

ג. הובא לעיל הסיפור עם דמא בן נתינה, שכיבד אביו ובתמורה בירכו אותו חכמים שתיוולד בשדהו **פרה אדומה**. כאן ידועה שאלת העולם למה בירכו אותו דווקא בפרה אדומה?

ראיתי פעם פנינה נפלאה מאחד מאדמור"י גור, השפת אמת או החידושי הרי"ם: אחרי שחכמים ראו את גודל כיבוד אב שלו, חששו מאוד כי יתעורר קטרוג גדול על ישראל שאינם מכבדים אב כמותו. לכן בירכו אותו חכמים שתיוולד אצלו פרה אדומה, שהיא חוק על שכלי, ובכך התכוונו לרמוז כלפי שמיא, שהוא מהדר במצוות כיבוד אב שיסודה **הגינני**, מצד **הכרת הטוב** כנ"ל, ואילו ישראל מקבלים על עצמם בדבקות חוקים סתומים כמו פרה אדומה שאין בהם כל טעם. (או נאמר יותר מזה: ישראל מקיימים מצוות **כיבוד אב עצמה** מצד היבט ה"חוק" העל שכלי שבה שהתחדש במרה, ולא רק מצד הטעם ההגינני שלפני מרה).

ה. מה כל זה אומר למעשה? מובא בפוסקים בהרחבה כי ההיבט הייחודי של מצוות כיבוד הורים היהודית, נושאת **היבטים מעשיים פשוטים וחשובים ביותר**:

מערכת היחסים בין הורים לילדים יודעת עליות וירידות ולעתים ילדים חשים כעס ואכזבה מתנהגות הוריהם. במקרה קיצוני הורה יכול להזניח ילד ולהשאיר אותו לגדול עם אחד ההורים או במשפחת אומנה וכיוצא בזה. והמצבים הללו מעלים תמיד את השאלה על גבולות החיוב של "כיבוד הורים":

מובן כי הכרעת השאלה תלויה בשני ההיבטים הללו. כל עוד יסוד כיבוד הורים הוא הכרת הטוב, יכולים להיות מצבים קיצוניים בהם אין לילד הכרת הטוב כלפי הורה מזניח וקשה, אולם לפי היסוד השני, ששורש הכבוד נעוץ בעצם העובדה שזכו להיות שותפים של האלוקים ולהביא את הילד לאוויר העולם – הם ראויים לכבוד מצד עצם היותם הורים.

ונסיים בנקודה מעשית נוספת שיש להאריך בה הרבה יותר: העובדה שההורים זוכים להיות שותפיו של האלוקים, מחייבת הרבה **אותם עצמם** להעריך את הכבוד שניתן להם. הורים צריכים לדעת את הזכות והחובה שהוטלה על כתפיהם לגדל ילדים בדרך ה'. הורים צריכים לחבוש נזר ועטרה על ראשם ולומר בגאווה "אני שליח הא-ל" לגדל את ילדיו ובמילא להתייחס לתפקיד ביראת קודש.

הורים אמורים לשמור על מרחק בינם ובין הילדים, אל להם לאפשר לילדיהם לדבר בחוצפה, אל להם להתאמץ להיות 'חברים של הילדים', תפקידם הוא לעמוד מעל ולתבוע מילדיהם להתעלות מעל עצמם. כך נזכה להגשים את משאת נפשם של הורים יהודיים בכל הדורות: לגדל דור נוסף הולך בדרך ישראל לאורך ימים עד בוא משיח צדקנו בקרוב ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**